

Янна Чепуренко

Структура, формування та збереження документних фондів президентських бібліотек США

Система президентських бібліотек США, яка почала складатися в середині ХХ ст., сьогодні являє собою упорядковане зібрання документів на різних носіях інформації, яке відображає історію президентства, життя та діяльність президентів США.

Структура документних фондів, елементами якої є тематично та технологічно об'єднані бібліотечний, архівний та музейний фонди, визначається наявністю документів на різних видах носіїв інформації. Це зумовлює напрями формування документних фондів та організацію їх збереження.

Документна спадщина президента – це державні та приватні архіви, бібліотеки, які є потужним інформаційним ресурсом офіційної, громадсько-політичної діяльності, життя та творчості президента. В багатьох країнах вирішуються питання: у якій спосіб і як структурно будуть формуватися фонди цих архівів, як буде організовано доступ до документів, яку участь братиме сам президент у формуванні таких документосховищ. У практиці формування президентських архівів корисним є досвід системи президентських бібліотек США.

Збереження архівних документів офіційної діяльності президентів США йшло у трьох напрямках: у приватних архівах, у рукописному відділі Бібліотеки конгресу США та у президентських бібліотеках, які сьогодні складають систему президентських бібліотек США.

Традицію приватному збереженню документів офіційної діяльності було започатковано президентом США Дж. Вашингтоном, який після припинення своїх президентських повноважень у 1797 р. прийняв рішення про перевезення цих документів у свій родинний маєток Маунт-Вернон у Філадельфії. Його послідовники пішли тим же шляхом, зосереджуючи такі цінні документи в приватних архівах, заповідаючи їх своїм родичам, які потім розпоряджалися ними, як самі того бажали: інколи і зберігаючи, а, нерідко, знищуючи ці архіви [6, 12, 14, 17].

Чепуренко Янна Олексіївна, к. і. н., зав. відділу пошуку та обліку документів Фонду президентів України НБУВ.

Рукописні колекції американських президентів Бібліотека конгресу почала комплектувати з кінця ХІХ ст. У фондах Бібліотеки конгресу США зберігається уся основна документація президентів США від Джеймса Гарфілда до Кальвіна Куліджа (двадцяти трьох президентів).

Ідея президентських бібліотек США веде свій початок від дев'ятнадцятого президента США Раттерфорда Б. Хейса, який обіймав посаду президента США з 1877 р. по 1881 р. Його документна спадщина була організована у Центр президента Раттерфорда Б. Хейса (м. Фремонт, штат Огайо). Послідовниками Р. Хейса ця ідея не була підтримана, і документи президентської діяльності залишалися або у їхніх приватних архівах, або в рукописному відділі Бібліотеки конгресу США [12, 14, 49, 52].

Національна архівна система в цій країні сформувалася в першій половині ХХ ст., коли у 1934 р. Ф. Рузвельтом було підписано закон про створення Національного архіву США. Саме тоді саме цим президентом було порушено питання і вжито конкретних заходів щодо упорядкованої організації документів, пов'язаної з діяльністю президента. В грудні 1938 р. президент США Ф. Рузвельт офіційно заявив про свої наміри щодо будівництва та подальшої передачі в дар американському народу президентської бібліотеки-архіву з метою збереження документів своєї президентської діяльності і надання їх дослідникам, науковцям, всім, хто буде цікавитися історією Америки та політикою «нового курсу», оскільки це був один з найважливіших періодів в історії США. Ф. Рузвельт вважав за доцільне надати можливість користуватися історичними документами цього періоду в належних умовах. Вирішивши розмістити свій архів у окремому приміщенні і підпорядкувавши його Національному архіву США, Ф. Рузвельт відійшов від традиційних форм зберігання президентських документів (приватних архівів та Бібліотеки конгресу США). На думку президента, такий архів мав називатися «Архів матеріалів «нового курсу». З метою організації такого архіву було створено організаційний комітет, який працював на гро-

© Чепуренко Я. О., 2002

мадських засадах і до складу якого увійшли провідні архівісти, історики, співробітники Білого дому, друзі і колеги президента, які погодились допомагати йому в упорядкуванні його документів і будівництві документосховища. В процесі роботи цього комітету виникла ідея назвати цей архів «Бібліотека президента Франкліна Рузвельта». Ця ідея була підтримана президентом і набула подальшого втілення в життя [14, 15, 52, 60, 62].

Історики та політологи одноставно поділяють думку, що Ф. Рузвельт є засновником сучасного інституту президентства в США [1]. Реорганізувавши американський інститут президентства, Ф. Рузвельт, можливо, вирішив реорганізувати і збереження президентських документів. Існує також думка, що в заснуванні президентської бібліотеки певну роль відіграли і психологічні фактори: честолюбні прагнення Рузвельта, бажання увічнення не стільки своєї персони, скільки подій часу його президентства. Однак, які б чинники не вплинули на створення та заснування президентських бібліотек, вони плідно функціонують протягом півстоліття як основні документосховища президентських документів, їх заснування — закономірний результат розвитку архівної справи США. Саме з відкриття президентської бібліотеки Ф. Рузвельта 1 травня 1946 р. і веде свій початок система президентських бібліотек США, до складу якої сьогодні входить 10 президентських бібліотек (Президентська бібліотека Франкліна Рузвельта, Гайд-Парк, штат Нью-Йорк, 1946 р.; Президентська бібліотека Гаррі Трумена, Індепендес, штат Міссурі, 1957 р.; Президентська бібліотека Дуайта Ейзенхауера, Абелін, штат Канзас, 1962 р.; Президентська бібліотека Герберта Гувера, Уест-Бранч, штат Айова, 1962 р.; Президентська бібліотека Ліндона Б. Джонсона, Остін, штат Техас, 1971 р.; Президентська бібліотека Джона Ф. Кеннеді, Бостон, штат Массачусет, 1979 р.; Президентська бібліотека Джералда Р. Форда, Енн Арбор, штат Мічиган, 1981 р. — Музей Джералда Р. Форда, Гранд-Рapid, штат Мічиган, 1981 р.; Президентська бібліотека Джиммі Картера, Атланта, штат Джорджія, 1987 р.; Президентська бібліотека Рональда Рейгана, Сімі-Велс, штат Каліфорнія, 1991 р.; Президентська бібліотека Джорджа Буша, Колледж-Стейшл, штат Техас, 1997 р.), фонд Національного архіву США «Президентські матеріали Р. Ніксона» та Проект президентської бібліотеки Б. Клінтона. Загальний документний фонд президентських бібліотек США складає 400 млн. архівних документів, 10 млн. фотографій, 100000 годин аудіо- та відеозаписів, 500 тис. музейних експонатів [60].

Президенти — послідовники Ф. Рузвельта

підтримали ідею створення президентських бібліотек. Г. Гувер, президент США з 1929 по 1933 рік, майже через 30 років після того, як залишив Білий дім, у 1962 р. відкрив свою президентську бібліотеку і приєднав її до вже трьох створених і діючих (Президентської бібліотеки Франкліна Рузвельта (1946 р.), Президентської бібліотеки Гаррі Трумена (1957 р.), Президентської бібліотеки Дуайта Ейзенхауера (1962 р.)).

Інша доля спіткала президентські документи Р. Ніксона. Оскільки з часу заснування системи президентських бібліотек Р. Ніксон був першим президентом США, який залишив свою президентську посаду внаслідок імпічменту, то Конгресом США було прийнято рішення про створення окремого фонду документів його офіційної діяльності в Національному архіві США (Nixon Presidential Materials Staff), а приватні архіви сам Р. Ніксон вирішив організувати в президентську бібліотеку і розмістити їх у м. Джорба Лінде (штат Каліфорнія), де він народився. Ця бібліотека відповідно до законодавства про президентські бібліотеки США не входить до федеральної системи президентських бібліотек [18, 25, 52].

Президентські бібліотеки США — це культурно-меморіальні скарбниці історії цієї країни, її політичної системи, інституту президентства. Документи фондів президентських бібліотек всебічно висвітлюють всіма видами документів життя і діяльність державних діячів США, які впливали на хід історії цієї країни. Президентські бібліотеки відіграють важливу роль у справі збереження історичної спадщини країни, виконуючи покладені на них такі основні функції:

- зібрати документи, пов'язані з особою певного президента США, діяльністю його адміністрації, його службовим та родинним оточенням, а також документи, що відображають події в житті країни, які відбувалися за часів його президентства;
- забезпечити науковий, освітній та культурний обіг цих документів;
- зберегти документи фондів президентської бібліотеки.

Ці функції реалізуються таким чином:

- зосередження в одному місці документів і матеріалів Білого дому, президента, членів його адміністрації, родини та близького оточення і забезпечення дослідникам доступу до цих документів згідно з законодавством;
- науковий опис документів і матеріалів, забезпечення цих матеріалів інформаційно-пошуковими засобами (каталогами, картотеками, базами та банками даних тощо);

- організація науково обґрунтованих виставок, де життя президента та його час представлені у фотографіях, музейних експонатах та пам'ятних речах;
- розробка та виконання програми усної історії;
- організація освітніх програм, наукових конференцій, симпозіумів та семінарів відповідно до тематики певної президентської бібліотеки для науковців, дослідників, студентів, школярів, широкого загалу з метою дослідження і пропаганди історичних матеріалів, пов'язаних з життям і діяльністю певного президента та інституту президентства США;
- розшук, придбання та організація збереження додаткових історичних матеріалів, видань, що розкривають тематику президентства взагалі і окремого президента зокрема [47, 48, 52].

Складовими елементами системи документного фонду президентської бібліотеки відповідно до видового складу документів є: бібліотечно-архівний фонд (фонд архівних документів, у тому числі і фонд документів усної історії; фонд видань (творів друку), фонд аудіовізуальних матеріалів, машинозчитуваних документів і електронних видань) та музейний фонд.

Документи і матеріали президентських бібліотек доступні для широкого кола дослідників (крім документів, які відповідно до законодавства є закритими і доступ до них обмежений), опрацьовані відповідно до вимог архівознавства, бібліотекознавства, музеєзнавства, документознавства; забезпечені довідково-пошуковим апаратом.

Президентські бібліотеки США є архівними установами і перебувають у прямому підпорядкуванні Національного управління архівів та документації — National Archives and Records Administration (NARA). Науково-методичне та організаційне керівництво системою президентських бібліотек США здійснює структурний підрозділ NARA — Управління президентських бібліотек (Office of Presidential Libraries), яке відповідає за організацію надходження, збереження, систематизацію, опис, публікацію та використання документів і матеріалів усіх президентських бібліотек. Управління веде роботу з інструктивно-нормативного та науково-методичного забезпечення президентських бібліотек. У цьому напрямі ведеться підготовка і видання науково-методичних посібників як на допомогу створення нової президентської бібліотеки (Program Statement for a New Library / Office of Presidential Libraries' / National Archives and Records Administration. — Washington, 1995—56 p.), так і на вдосконалення роботи президентських

бібліотек (President Libraries Manual / National Archives and Records Administration. Washington, 1985. — 73 p.). Одним з напрямів роботи Управління президентських бібліотек є розробка організаційних заходів та тематичної спрямованості програм усної історії президентських бібліотек та забезпечення методичного керівництва цих програм. Крім того, надається допомога в організації нових президентських бібліотек, а також автоматизації процесів обробки документів [3, 6, 15, 18, 43].

Президентські бібліотеки функціонують як установи академічного та науково-дослідного центру вивчення історичних документів президентської адміністрації, особи певного президента, історії державної влади певного історичного періоду.

Ядро текстових документів президентської бібліотеки — офіційні документи адміністрації президента: документи, що стосуються адміністрації президента у справі виконання ним своїх обов'язків, його стосунки з Конгресом США, вирішення внутрішньополітичних і зовнішньополітичних питань, зустрічі з главами інших держав. Серед документів Білого дому — кореспонденція президента, тексти виступів, інтерв'ю, прес-конференції президента. Значну частину документів президентської бібліотеки складають документи і матеріали, передані окремими особами, чия діяльність так чи інакше була пов'язана з президентом. До фондів президентських бібліотек входять і документи тих осіб, які обіймали ключові посади в адміністрації президента, членів різноманітних президентських комітетів і комісій, дипломатів. Інші надходження — це документи однопартійців президента, його близького оточення (родини, друзів).

Значну частину документів президентських бібліотек складають документи і матеріали, пов'язані з допрезидентським і післяпрезидентським періодом. Наприклад, серед таких зібрань — документи Г. Гувера, які висвітлюють його діяльність на посаді міністра торгівлі у 1920-х роках (Президентська бібліотека Герберта Гувера); документи Ф. Рузвельта — його діяльність в Уряді США (Президентська бібліотека Франкліна Рузвельта); документи Д. Ейзенхауера — його військову кар'єру (Президентська бібліотека Дуайта Ейзенхауера); документи Г. Трумена, Л. Джонсона та Дж. Форда (Президентська бібліотека Гаррі Трумена, Президентська бібліотека Ліндона Джонсона, Президентська бібліотека Джеральда Форда) — як конгресменів та віце-президентів. Спеціальний характер президентської бібліотеки зумовлений життям, кар'єрою та громадсько-політичною діяльністю певного президента. Відповідно до цього

визначається тематичне спрямування документного фонду бібліотеки. Наприклад, у Президентській бібліотеці Герберта Гувера систематизація архівних документів здійснюється відповідно до етапів його суспільно-політичної та бізнесової діяльності: фонд документів бізнесової діяльності в галузі гірничої справи (1895—1921 рр.); документний фонд, що розкриває його діяльність на посаді міністра торгівлі США (1921—1928 рр.); документи виборчої кампанії з виборів президента (1928—1929 рр.). Основні тематичні напрями Президентської бібліотеки Дуайта Ейзенхауера — військова кар'єра генерала Д. Ейзенхауера та президентська діяльність 34-го президента США. У першому напрямі документний фонд бібліотеки відтворює тему Другої світової війни та ролі в ній Д. Ейзенхауера як головнокомандувача експедиційними силами союзників в Західній Європі (1943 р.), що керував висадкою англо-американських військ на узбережжі Північно-Західної Франції (Нормандська десантна операція 1944 р.). У фонді представлені також документи, пов'язані з військовими призначеннями Д. Ейзенхауера у післявоєнні роки: як командувача окупаційними силами США в Німеччині після розгрому фашистської Німеччини; як начальника штабу армії США (листопад 1945 — лютий 1948 рр.), верховного головнокомандувача збройними силами НАТО в Європі (1950 — 1952 рр.). Фонд документів допрезидентської діяльності Д. Ейзенхауера містить також документи, пов'язані з періодом, коли він обіймав посаду ректора Колумбійського університету в Нью-Йорку (1948—1952 рр.). Другий тематичний напрям документного фонду бібліотеки — діяльність Д. Ейзенхауера на посаді президента США (1953—1961 рр.) — представлений матеріалами, що відображають виборчі кампанії Д. Ейзенхауера з виборів президента США 1952 р. та 1956 р. (агітаційні плакати, кіно-, фотоматеріали, політичні агітаційні мультиплікаційні фільми тощо), а також документами його президентської діяльності [34].

Особливістю президентських бібліотек США є те, що в них збираються як документи стосовно безпосередньої діяльності окремого президента, так і документи та матеріали, які відображають певні події в житті держави, що відбувалися за часів президентства особи, чие ім'я носить президентська бібліотека. Так, наприклад, у Президентській бібліотеці Ліндона Джонсона зберігаються архівні матеріали Інформаційного агентства США за 1956—1968 рр., Міністерства праці за 1962—1968 рр. та інших федеральних установ періоду президентства Л. Б. Джонсона.

Отже, тематична спрямованість документів,

якими комплектуються президентські бібліотеки США, така:

- ❖ президентські документи (архівні документи, які є результатом офіційної діяльності президента та його адміністрації);
- ❖ документи допрезидентської діяльності;
- ❖ документи післяпрезидентської діяльності;
- ❖ документи родини президента та його близького оточення;
- ❖ документи та особисті архіви осіб, які були причетні до виконання президентом його службових обов'язків (об'єднуються в певні фонди);
- ❖ документи державних та громадських організацій періоду певного президентства;
- ❖ окремі документи, які об'єднуються у фонди, що розкривають певний історичний етап або історичні події, характерні для часу діяльності певного президента;
- ❖ документи і матеріали, що відображають історію президентської влади в США.

Кожна президентська бібліотека висвітлює одну, дві або більше історичних тем, які розкриваються архівними документами, виданнями, аудіовізуальними документами, мікрофільмами та іншими видами документів. Комплектування бібліотек такими документами здійснюється постійно, оскільки з часом з'являються все нові учасники подій, які відбувалися у певний період президентства. Ці особи прагнуть передати власні архівні документи до фондів бібліотеки. Поповнюються фонди і за рахунок документів з ювілеїв та роковин тих чи інших історичних подій та особи президента. Так, наприклад, Президентська бібліотека Дуайта Ейзенхауера значно поповнилася документами і матеріалами, виданими до 50-літнього ювілею Другої світової війни [34].

Кількість документів зібрання президентської бібліотеки залежить від багатьох факторів: від кількості років, проведених особою на посаді президента (один чи два президентські строки); від громадсько-політичної кар'єри президента, від історичних подій, учасниками яких був президент у допрезидентський, президентський і в післяпрезидентський періоди; від визначних подій, які відбувалися під час президентства як в загальнодержавному, світовому масштабі, так і в приватному житті президента тощо.

Документи президентської бібліотеки США, висвітлюючи певний історичний період у розвитку держави, роблять вагомий внесок у розвиток досліджень з питань американського державознавства, історії і теорії американського президентства. Можна вважати, що система президентських бібліотек США — це розкриття

історії президентства США, внутрішньої і зовнішньої політики ХХ століття (з 40-х років до нашого часу — з президентства Ф. Рузвельта до президентства Б. Клінтона). Президентські бібліотеки — це не персональні пам'ятники президентам, а заклади, які працюють на справу виховання поваги до рідної історії. Вони стали популярним місцем для американців різного віку та різного роду занять: від школярів до вчених.

Президентські бібліотеки США мають єдину структуру фондів. Як вже зазначалося, два основних елементи цієї структури — архівно-бібліотечний фонд та музейний фонд.

Архівно-бібліотечний фонд президентської бібліотеки — це система фондів, яка складається з окремих фондів, об'єднаних однією тематикою: розкриття життя і діяльності певного президента США та відповідного історичного періоду. Архівно-бібліотечний фонд президентської бібліотеки можливо класифікувати відповідно до:

- ▶ видів документів (фонд архівних документів; фонд кіно- та відеодокументів; фонд фотодокументів; фонд документів усної історії; фонд творів друку);
- ▶ приналежності документів (фонд президентських документів (документи офіційної діяльності президента); фонд приватних документів президента (документи, які передані за власним рішенням президента); фонд документів дружини президента; фонд документів осіб, причетних до життя і діяльності президента; фонд видатних осіб, які жили і працювали під час президентства особи, чие ім'я носить президентська бібліотека; фонд приватних колекцій президента, персональні президентські бібліотеки; фонд документів, доступ до яких обмежено відповідно до законодавства США (документи, закриті з інтересів національної безпеки країни, та приватні документи, закриті за бажанням фондоутворювача або особи, яка передала певні документи);
- ▶ хронологічних меж документів (документи допрезидентської діяльності, документи президентської діяльності, документи післяпрезидентської діяльності) [49, 52].

Основу зібрання архівних матеріалів президентської бібліотеки відповідно до законодавства складають так звані «президентські документи» — «документальні матеріали, створені або отримані президентом на виконання ним президентських повноважень, його апаратом або окремою особою, до повноважень якої належало консультування або допомога президенту у виконанні його посадових обов'язків»

[58, 59]. Синонімом цього терміну можна вважати термін «документи офіційної діяльності президента». До архівного фонду президентської бібліотеки належать також «персональні документи» — «документи приватного або неофіційного характеру, які не мають відношення до діяльності президента на його посаді». До таких документів належать щоденники, інші особисті записи, які є еквівалентом щоденників; матеріали, які стосуються громадської діяльності президента, не пов'язаної з виконанням його президентських обов'язків; документи, що пов'язані безпосередньо з персоною президента та його родиною. До них віднесено також документи виборчої кампанії. Відповідно до законодавства право на президентські документи (документи офіційної діяльності президента та його апарату) належить державі, яка забезпечує збереження, наукове опрацювання і систематизацію цих документів [58, 59].

Складовою частиною бібліотечно-архівного фонду президентської бібліотеки є фонд документів усної історії. Документальні джерела, які отримали назву «усна історія» — це метод накопичення інформації, зібраної шляхом звукової або відеореєстрації (аудіозапису, відеозапису) та друкування і редагування розшифрованих стенограм цього запису. Збір історичних фактів за допомогою усних переказів свідків та учасників тих чи інших історичних подій — справа, яка сягає в давнину. Науково-технічний прогрес ХХ ст. надав цій справі нового подиху. Надання у розпорядження істориків таких технічних засобів, як друкарська машинка, магнітофон, кіно- та відеокамера, забезпечили створення цілої системи документів окремого виду — документів усної історії. Зберігання і використання цих документів тісно пов'язано з системою законів, які регулюють державну таємницю, свободу інформації, свободу слова тощо. Зрозуміло, що створення, зберігання і використання документів усної історії розвивалося в тих країнах, де був відповідний технічний рівень, умови для використання досягнень техніки, а також розвинута законодавча система. Такі документи створюються окремо кожною президентською бібліотекою відповідно до прийнятої нею Програми усної історії. Розробкою і виконанням цієї Програми кожна президентська бібліотека займається за індивідуальним планом. Документи, створені відповідно до Програми, заповнюють ті прогалини, які існують у друкованих та письмових документах. Мета Програми усної історії полягає в тому, щоб зібрати, зберегти і зробити доступними інтерв'ю з особами, які мають спогади про людей і події, пов'язані з президентом, але ці спогади не записані і не відтворені друко-

ваним способом. Тематика Програми пов'язується з іменем певного президента та подіями, які мали місце за часів його президентства. Деякі інтерв'ю — це спогади як відомих державних діячів, так і деяких окремих маловідомих осіб, що відігравали незначну роль в діяльності президента. З метою поповнення зібрання документів усної історії президентські бібліотеки організують інтерв'ю з конгресменами, політичними лідерами, журналістами, главами і представниками зарубіжних держав, які так чи інакше пов'язані з особою певного президента або часом його президентства.

Зібрання усних інтерв'ю у Президентській бібліотеці коливається від 700 до 1000 записів. Сьогодні президентські бібліотеки налічують 7000 годин інтерв'ю та 200000 сторінок розшифровок стенограм [60].

З метою заощадження коштів на виконання Програми усної історії президентські бібліотеки запозичують (відповідно до умов авторського права) одна в одній документи усної історії, вирішуючи тим самим питання повноти і вичерпності своїх фондів.

Технологія створення матеріалів усної історії у президентських бібліотеках є традиційною. В деяких випадках організується запис інтерв'ю не співробітниками президентської бібліотеки, а іншими особами або установами. В такому разі бібліотека придбаває стрічки з записом та розшифровкою стенограм. Директор президентської бібліотеки отримує юридичне право від репортера або установи, які зробили ці матеріали, на використання їх у роботі бібліотеки.

Використання матеріалів усної історії таке саме, як і інших документів і матеріалів президентської бібліотеки. Документи усної історії, як правило, не використовуються на виставках та для інших форм роботи, крім науково-дослідної.

Збереження у документосховищі стрічок та розшифровок стенограм документів усної історії проводиться так само, як і інших архівних документів. Збереження магнітних стрічок організується відповідно до технологічних норм збереження аудіовізуальної продукції, а розшифровок стенограм — так само, як і паперових носіїв інформації. В довідково-пошуковому апараті інформація про документи усної історії представлена так само, як і на інші документи.

Основними технологічними етапами здійснення Програми усної історії президентської бібліотеки є такі:

1. Визначення тематичного напрямку Програми усної історії певної президентської бібліотеки.

2. Визначення кола осіб, діяльність яких була

пов'язана з подіями, які відповідають тематичному напрямку Програми усної історії. Встановлення пріоритетів у запису інтерв'ю.

3. Підготовка архівістів-репортерів з тематики Програми усної історії.

4. Проведення інтерв'ю.

5. Опрацювання інтерв'ю: розшифровка стенограм інтерв'ю, первинне редагування розшифровки стенограм.

6. Передача розшифровки стенограм, яка пройшла первинне редагування, реципієнту з метою ознайомлення та уточнення фактів.

7. Літературне редагування розшифровки стенограм інтерв'ю.

8. Передача інтерв'ю до зібрання президентської бібліотеки відповідно до Угоди, укладеної між реципієнтом та президентською бібліотекою [50, 42].

Документи, створені відповідно до Програми усної історії, є, безперечно, цінним історичним джерелом. Однак, створення такого виду документів вимагає залучення значних коштів та професійно підготовлених кадрів. Незважаючи на це президентськими бібліотеками розробляються і здійснюються такі Програми; тим самим до наукового обігу вводяться нові історичні документи.

Важливим напрямом діяльності президентських бібліотек з формування своїх фондів є формування зібрання видань, яке здійснюється у двох напрямках: формування фонду видань (текстових, образотворчих, нотних та картографічних), які відповідають тематиці президентської бібліотеки, та формування фонду службових видань, який призначається для забезпечення професійних потреб співробітників президентської бібліотеки щодо виконання ними технологічних процесів збирання, зберігання документів різних видів та організації обслуговування цими документами дослідників. Таким чином, зібрання видань президентської бібліотеки складається з двох фондів: загального та службового.

Кожна президентська бібліотека визначає тематику документів, які складатимуть загальний фонд видань. Традиційно це теми, які висвітлюють події, що відбувалися в суспільстві під час президентства того чи іншого президента. Також кожна президентська бібліотека намагається зібрати якомога більший фонд видань, які розкривають розвиток американського суспільства за часів певного президента. До зібрання входять як академічні (наукові видання), так і видання громадсько-політичні, навчальні, художні. Значну частину книжкового зібрання становлять видання, які розкривають історію президентської влади взагалі, і американського президентства зокрема.

Початкове зібрання видань президентської бібліотеки складається з документів, які були передані президентом на стадії її заснування. Традиційно до складу книжкового фонду входять приватні та службові бібліотеки президента.

Комплектування основного фонду видань здійснюється за такими напрямками. Перший напрям — видання, що розкривають природу президентської влади та історію американського президентства. Серед видань цієї тематики багато зарубіжних видань, які розкривають питання організації і функціонування інституту президентства в інших країнах. Другий напрям — видання офіційних документів періоду президентства певного президента (документи Конгресу США, Білого дому).

Такі видання складають фонд офіційних видань президентської бібліотеки. Третій напрям — видання, які розкривають діяльність президента в усіх галузях життя американського суспільства. Такі видання не завжди повністю присвячені діяльності президента, але вони відображають основні досягнення в тій чи іншій галузі за часів певного президента. Четвертий напрям — видання, автором чи співавтором яких є президент, незалежно від того, коли це видання вийшло в світ: у допрезидентській, президентській чи післяпрезидентській періоди. Такі видання найцінніші у книжковому зібранні президентської бібліотеки. Серед них — наукові, суспільно-політичні, мемуарні видання. П'ятий напрям — видання, які стосуються життя президента, його громадсько-політичної діяльності. Ця частина книжкового зібрання президентської бібліотеки поповнюється систематично. Багато таких видань написано авторами в стінах цієї ж президентської бібліотеки з використанням її архівних фондів та фондів інших видів документів. Шостий напрям — видання архівних документів фондів президентської бібліотеки. Видання таких матеріалів певною мірою впливає і на організацію збереження архівних документів. Серед цієї частини книжкового зібрання президентської бібліотеки і видання інших науково-дослідних установ США та зарубіжжя, результатом роботи яких є видання листів та інших архівних матеріалів, пов'язаних з певним президентом або часом його президентства. Сьомий напрям — провідні американські та іноземні журнали і газети, які виходили в період президентства особи, чие ім'я носить бібліотека. У зібранні президентської бібліотеки, як правило, представлено академічні журнали, які розкривають проблеми суспільно-політичного, економічного життя цього часу. Восьмий напрям — бібліографічні матеріали, які можуть бути викори-

стані дослідниками в роботі з документами і матеріалами президентської бібліотеки. Дев'ятий напрям — путівники по фондах інших президентських бібліотек США, президентських архівів інших держав. Такими виданнями обмінюються усі президентські бібліотеки. Вони надають дослідникам відомості про склад інших фондів, в яких можуть бути документи і матеріали, пов'язані з певним президентом або історичним часом його президентства. В тому разі, коли президентська бібліотека не має можливості придбати оригінал видання, вона придбає відбитки з цих видань. Відбитки з видань зберігаються в мікроформі та в електронному вигляді (у формі комп'ютерних файлів).

Певну увагу в президентських бібліотеках приділяють виданням з авторськими написами президенту, виданням, виготовленим у штучних примірниках і подарованих президенту, виданням з приватної та службової бібліотеки президента. Видання особливої цінності в основному використовуються для демонстрації на виставках, і доступ до них обмежується.

Первинна мета службового фонду видань президентської бібліотеки — забезпечення співробітників інформацією та підвищення їх професійного рівня щодо технологічних процесів збирання, обробки, зберігання і використання документів на різноманітних носіях інформації, визначення історичної цінності документів. Службове зібрання видань президентської бібліотеки призначається для ознайомлення співробітників президентської бібліотеки з новими досягненнями в галузях документознавства, бібліотекознавства, книгознавства та музеєзнавства, а також новими технологіями збору, передачі та збереження інформації. До фонду друкованих документів, який призначений для службового користування, в президентській бібліотеці ставляться дуже уважно.

До зібрання службового фонду традиційно включають зарубіжні періодичні і неперіодичні видання, які розкривають процеси збору, збереження і використання інформації на різноманітних носіях, а також видання, які розкривають досвід діяльності установ, подібних до президентської бібліотеки.

Таким чином, зібрання творів друку президентської бібліотеки в першу чергу призначається для розкриття її тематики засобом друкованого слова, а в другу — служить інформаційно-науково-методичним інструментарієм організації діяльності цієї установи.

Музейний фонд президентської бібліотеки є складовою частиною її документного фонду. Він організовується з метою збирання, збереження і демонстрації трьохвимірних об'єктів (музейних експонатів), пов'язаних з історичною епохою,

життям і діяльністю президента-фондоутворювача. Музей президентської бібліотеки — це унікальне зібрання сімейних реліквій родини президента, колекцій, зібраних особою президента, дарунків президенту від глав інших держав та громадян США. Серед музейних експонатів президентської бібліотеки — особисті речі президента, його дружини, сімейні реліквії, особисті зібрання та колекції як самого президента, так і членів його родини та його оточення. Окрему колекцію музею складають нагороди президента.

Так, наприклад, серед експонатів музею Президентської бібліотеки Франкліна Рузвельта — колекція марок, монет та морських сувенірів, які належали президентові. В музеї Президентської бібліотеки Дуайта Ейзенхауера знаходиться унікальна колекція його нагород і колекція вогнепальної зброї. Нагороди Д. Ейзенхауера — це своєрідна колекція військових нагород Другої світової війни. Цей президент був нагороджений орденами багатьох країн світу, у тому числі в 1945 році його було нагороджено радянським орденом «Победа». Усі ці нагороди представлені в музеї. Колекція вогнепальної зброї складається не лише з екземплярів зброї вітчизняного виробництва, а й зброї, яку застосовували різні країни під час Другої світової війни. Колекцію доповнюють інструкції з використання кожного виду представленої зброї, а також додаткова амуніція для кожного виду зброї. Багатою є колекція творів образотворчого мистецтва, подарованих президенту. Окреме місце в колекції посідає зібрання портретів Д. Ейзенхауера, виконаних різними авторами. На особливу увагу заслуговує колекція картин, виконаних самим Д. Ейзенхауером (14 картин).

Основу музейного фонду президентської бібліотеки становить дар безпосередньо самого президента та його родини. Музейні документи, отримані від президента, його представників або придбані президентською бібліотекою з інших джерел, додаються до основного зібрання президентської бібліотеки.

Як правило, музей знаходиться в одному приміщенні з президентською бібліотекою. Але є і винятки. Президент Д. Форд — перший президент, який географічно відокремив два основні фонди президентських бібліотек, поділивши свою документальну спадщину на бібліотеку і музей. За бажанням президента його особисті папери (документи) були поділені між двома невеликими містечками штату Мічиган: містом Анн-Арбор, де Форд вчився в коледжі при Мічиганському університеті — там 27 квітня 1981 р. було відкрито президентську бібліотеку, — та містом Гранд-Рапідсом, в якому він

народився і де 18 вересня 1981 р. було відкрито музей президента. В такій організації президентської бібліотеки у Д. Форда послідовників не було [35, 37].

Робота музею президентської бібліотеки ведеться за такими напрямками: організація постійно діючої експозиції, тимчасових тематичних виставок, роботи музеєсховища, розкриття музейного фонду шляхом освітніх програм.

Постійно діюча виставка музею президентської бібліотеки — це ядро музею. Вона відтворює основну тематичну спрямованість президентської бібліотеки. Мета такої виставки — якомога повніше розкрити життя і діяльність президента-фондоутворювача найкращими експонатами музею, вичерпно відтворити епоху, в якій він жив і працював, представити збалансовані інтерпретації певних подій часу його президентства.

Адміністрація президентської бібліотеки ретельно розробляє план постійно діючої виставки. Цей план включає в себе загальну концепцію виставки, короткий опис документів та матеріалів, які на ній будуть представлені, джерела документопостачання цих матеріалів. Ядро виставок базується, як правило, на біографічних особливостях персони президента. Основним принципом формування виставки є організація її структури таким чином, щоб біографія президента органічно пов'язувалася з тими історичними подіями, сучасником яких він був і брав у них безпосередню участь.

Традиційно невід'ємною частиною постійно діючої виставки музею президентської бібліотеки є копія Овального кабінету Білого дому.

Частиною постійно діючої виставки президентської бібліотеки є експозиція матеріалів, присвячених дружині президента. Експонатами такої виставки є її особисті речі (сукні, аксесуари), фотографії, що висвітлюють життя жінки, яка була поруч з президентом. У більшості президентських бібліотек у бібліотечно-архівному фонді утворюються окремі документні фонди, присвячені дружині президента.

Функції тимчасових тематичних виставок музею — органічно доповнити експонати, які не представлені на постійно діючій виставці. Такі виставки присвячуються певним ювілеям, деталізують окремих період життя президента або визначної події, яка відбувалася за певний історичний період. У деяких випадках на таких виставках представляють запозичені експонати з інших музеїв президентських бібліотек. Такі експонати розкривають зв'язок між певними історичними періодами інституту президентства США. Тимчасові тематичні виставки сприяють також більш повному розкриттю фондів

музейного зібрання президентської бібліотеки, пропаганді зібрання фонду. Вони організуються як в самій президентській бібліотеці, так і за її межами, і є тим елементом, який приваблює відвідувачів.

Закрите для відвідувачів музеєсховище — це місце, де знаходяться незадіяні експонати музею і де постійно ведеться ретельна робота співробітниками президентської бібліотеки з дослідження музейного фонду, його наукової обробки. В разі потреби організації тимчасової виставки або заміни експонатів постійно діючої виставки використовуються предмети з музеєсховища.

Організація музею президентської бібліотеки передбачає попереднє дослідження ряду факторів, які впливатимуть на його функціонування. Музей президентської бібліотеки розрахований на відвідувачів різних категорій: дослідників-науковців, фахівців, студентів, школярів, пересічних громадян — усіх, хто цікавиться історією інституту президентства в США і особою окремого президента. При організації музею враховуються усі категорії відвідувачів.

Ця ідея має втілення у багаторівневій організації музею: музей готує і виставляє кілька виставок, розрахованих на певні категорії відвідувачів. Досвід функціонування президентських бібліотек показав, що представлення в музеї виставок, розрахованих лише на певну категорію відвідувачів, знижує ефективність роботи музею і зменшує кількість відвідувачів. Багаторівнева система експонування в музеї президентських бібліотек визнана найбільш ефективною формою організації роботи.

Як показує практика функціонування президентських бібліотек, протягом першого року після відкриття президентська бібліотека може розраховувати на велику кількість відвідувань саме її музею. Це зумовлено тим, що людей цікавлять в першу чергу наочні предмети, пов'язані з життям президента та його родини. Надалі кількість відвідувань музею зменшується і збільшується кількість відвідувань саме бібліотечно-архівного зібрання (робота з історичними документами і матеріалами).

Характерним є те, що при організації музею у структурі президентської бібліотеки виставкові зали, як правило, віддалені від місця розташування архівосховищ та читальних залів з метою надання дослідникам сприятливих умов роботи.

Розкриття музейного фонду — один з провідних напрямів роботи музею президентської бібліотеки, яке ведеться як водночас з розкриттям всього документного фонду президентської бібліотеки, так і окремо. Основні форми цієї роботи є традиційними для музеїв — органі-

зація освітніх програм, організація екскурсій по виставковим залам музею.

Освітні програми, як правило, здійснюються співробітниками музею спільно з викладачами університетів, коледжів. Такі програми розраховані на доповнення загальноосвітніх навчальних програм з гуманітарних дисциплін.

Розробка екскурсій по музею президентської бібліотеки — один з важливих напрямів роботи. На екскурсії розкривається кілька тем: коротко подається історія інституту президентства США і певного періоду президентства, якому присвячена президентська бібліотека, розкривається індивідуальність президента, його політичні погляди, характер. Важливим напрямом у розкритті як бібліотечно-архівного, так і музейного фонду президентської бібліотеки є відеофільм, який отримав назву в практиці роботи президентських бібліотек «фільм орієнтації». Первинна мета такого фільму — показати відвідувачам самого президента, основну ідею, яку він символізує, його політичну систему, економічні та соціальні умови, які він створив. Такий фільм допомагає відвідувачам зрозуміти виставки і експонати музею, він має зацікавити відвідувача ознайомитися з додатковими матеріалами стосовно життя і діяльності президента. Вдало підготовлений фільм однаковб добре служить і президентській бібліотеці, і демонструється по телебаченню, і показується у школах. Цей фільм традиційно буває у кількох версіях: скороченій (15—20 хв.) і повній (30—35 хв.). «Фільм орієнтації» має і рекламний, і освітній характер. Його мета — зацікавити глядачів відвідати президентську бібліотеку та її музей. Освітній характер фільму реалізується у формуванні інтересу до життя і діяльності певного президента. При організації музею президентської бібліотеки є важливим уникнути ідеалізації особи президента та часу його президентства. Достовірність у президентській історії, її розкриття в музеї президентської бібліотеки викликає довіру до історії, президентства, і, зокрема, до президентської бібліотеки.

Музей президентської бібліотеки є її візитною карткою. Характерним для музею президентської бібліотеки є те, що експозиції музею мають органічно поєднуватися з бібліотечно-архівним фондом бібліотеки. Музей має розкрити життя і діяльність президента-фондоутворювача, відтворити і передати дух епохи, в яку він жив і працював. Саме музею в президентській бібліотеці відводиться місце в реалізації культурно-меморіальної та освітньої функції.

Організація збереження документного фонду є реалізацією однієї з основних функцій президентської бібліотеки. Робота зі збереження документів у президентській бібліотеці почи-

нається вже під час розробки проекту бібліотеки. При плануванні документосховищ, читальних залів та інших приміщень, в яких буде розміщено документи, враховуються в першу чергу фактори, які впливатимуть на їх збереженість. Від проектування приміщень для обслуговування значною мірою залежатиме збереженість фонду. Відповідно до законів про президентські бібліотеки Архівіст Сполучених Штатів затверджує архітектурний проект певної президентської бібліотеки з урахуванням відповідності цього проекту основним її функціям, у тому числі і умовам надійного збереження документів.

З метою гарантування збереження документів, які відповідно до законодавства складають фонд президентської бібліотеки, в будівлі бібліотеки передбачаються відповідні приміщення для зберігання, обробки та використання документів дослідниками.

Адміністрація президентської бібліотеки несе відповідальність за підтримання адекватних заходів безпеки та збереження історичних матеріалів, які складають її документний фонд: документи мають зберігатися за умов, які гарантуватимуть їх фізичну безпеку та захист інтересів національної безпеки. Законодавчо визнано, що заходи стосовно зберігання документів мають бути сплановані так, щоб не заважати доступу дослідників до документів і матеріалів президентської бібліотеки. Ці заходи гарантують відвідувачам повноцінний доступ до документів і зручність у їх використанні. Адміністрацією розробляється довгострокова програма збереження документного фонду. На цю програму виділяються окремо кошти з бюджету президентської бібліотеки.

Збереженість документів фонду президентської бібліотеки здійснюється за такими напрямками:

- ▶ фізична збереженість документів у місцях, спеціально призначених для відповідного виду документа (документів на паперових носіях, аудіовізуальних документів, електронних документів, музейних експонатів тощо);
- ▶ забезпечення збереження документа шляхом його копіювання; створення страхового фонду;
- ▶ реставрація пошкоджених документів [47, 48].

Різні види документів вимагають і різних організаційних та технічних заходів щодо їх збереження і використання. Фотосховище планується так, щоб матеріали, які в ньому будуть зберігатися, були захищені від денного освітлення, в приміщенні має бути відповідний температурний режим, вологість. Якщо фото-

матеріали отримані президентською бібліотекою без негативу, на них робиться копія, з метою забезпечення наявності документа в разі його втрати та для забезпечення обслуговування дослідників копією такого документа. У разі, якщо фотоматеріали надходять до президентської бібліотеки разом з іншим видом документів (наприклад, виданнями, рукописними), вони відокремлюються від іншого виду документа і зберігаються разом з іншими фотоматеріалами — у тих умовах, які відповідають стандартам збереження фотоматеріалів. При обліку документа (як фото-, так і друкованого чи рукописного), його каталогізації та систематизації зазначається, що документ об'єднує кілька форм носіїв інформації, і фіксується інформація про те, де кожний з них зберігається і як його можна взяти у користування. Кіно-, відеоматеріали та мікрофільми зберігаються лише за умов виконання технологічних процесів збереження, затверджених стандартами, оскільки матеріал, на якому виконані ці документи, є вогнебезпечним. Збереження аудіовізуальних матеріалів доручається фахівцям, які професійно підготовлені для роботи з такими видами документів. При роботі з аудіовізуальними матеріалами (їх збереженні та обробці) не допускається робота дилетантів.

Президентські бібліотеки, які мають у своєму фонді машинозчитувані документи на магнітних та оптичних дисках, забезпечують певні технологічні умови зберігання такої інформації. Основна ідея збереження машинозчитуваних документів полягає у збереженні тієї інформації, яка міститься на цих документах. Технологічні умови збереження таких документів вимагають відсутності пилу, електричних і магнітних полів високої інтенсивності, раптових коливань температури та вологості повітря. При отриманні президентською бібліотекою машинозчитуваних документів з них робиться копія. При зберіганні машинозчитуваних документів систематично здійснюється перегляд інформації на предмет її пошкодження або втрати.

Реалізація другого напрямку збереження документів передбачає створення страхових копій цих документів. Документи частого використання (підвищеного попиту) дублюються з метою збереження оригіналу. Це стосується не лише рукописних і архівних документів, а й друкованої продукції. При копіюванні документів, як правило, використовується ксерокопіювання, фотокопіювання або сканування. Перед тим, як робити копію з документа, вивчається оригінал і приймається рішення про найефективніший спосіб копіювання з метою отримання найкращої копії з оригіналу.

При організації копіювання документа дотримуються таких умов:

- › копія має бути зроблена без пошкодження документа;
- › копія має бути якісною для використання;
- › копія має бути виконана у спосіб, який забезпечить тривалість її користування [47].

У президентських бібліотеках копіювання та облік копій проводиться за традиційно налагодженою технологією. Копії документів, які зроблені з метою збереження оригіналу або в разі пошкодження оригіналу, обліковуються паралельно з оригіналом. На копії робиться помітка «копія». В тому разі, коли на документ зроблена копія, оригінал видається лише за дозволом директора президентської бібліотеки.

Один з аспектів збереження фондів є кваліфікаційна підготовка штату президентської бібліотеки, який працює з окремими видами документів. Кваліфіковані спеціалісти можуть професійно контролювати фізичне збереження окремих видів документів відповідно до технічних вимог.

Важливим елементом збереження документів президентської бібліотеки є постійне підтримання у документосховищах чистоти і порядку. У документосховищі постійно перевіряється температурний режим та вологість повітря. В документосховищах, призначених для збереження архівних та рукописних матеріалів, видань забороняється зберігати документи на вогнебезпечних носіях (аудіовізуальну продукцію), а також категорично забороняється влаштувати місця для їдальні.

Для підтримання безпеки фізичної втрати документів усі без винятку президентські бібліотеки обладнуються системами охорони, протипожежної та сейсмічної безпеки.

Для запобігання фізичній втраті (викрадення, завдання шкоди, пошкоджень) документів президентської бібліотеки адміністрацією вживаються такі заходи:

1. Штемпелювання усіх документів особою печаткою президентської бібліотеки, використання для печатки безкислотних чорнил (особливої стійкості). Штемпелюються виключно усі документи, листи з метою запобігання підміні документів. Документи найвищої цінності копіюються і зберігаються в спеціально обладнаних документосховищах. Для користування дослідникам видаються копії таких документів.

2. У тому разі, коли документи запозичуються іншими установами та організаціями і перевозяться в інші установи, такі документи обов'язково супроводжуються співробітниками президентської бібліотеки.

3. Документи і матеріали президентської бібліо-

теки не передаються на постійне зберігання до інших установ. Виняток становлять лише випадки, передбачені законодавством. Співробітники не мають права на користування документами президентської бібліотеки за межами бібліотеки.

4. Ключі від документосховища видаються лише визначеному колу співробітників, які відповідно до своїх посадових обов'язків мають право на роботу в документосховищі.

5. У тих приміщеннях, де виставлені експонати музею, або в читальних залах, де працюють дослідники з документами фонду, постійно знаходяться співробітники президентської бібліотеки [48].

До штату президентської бібліотеки включають осіб, відповідальних за систему пожежогашіння та непередбачених ситуацій, причому такі співробітники завжди мають бути фахівцями в цих галузях.

Важливим елементом збереження документів президентської бібліотеки є організація доступу до документосховищ. Вхід до кожного документосховища дозволений лише певним співробітникам, посадові обов'язки яких пов'язані з тим видом документів, який зберігається у цьому документосховищі. Туристичні групи та дослідники, які користуються документами і матеріалами президентської бібліотеки, не мають права на відвідування документосховища. Відвідування групами або окремими дослідниками документосховища можливе лише з дозволу директора президентської бібліотеки і у супроводі співробітника документосховища.

Для президентських бібліотек є характерним збереження документів, обмежених у доступі відповідно до законодавства. Документосховище таких матеріалів, як правило, відокремлене від основного документосховища і обладнано додатковою охоронною системою. Закриті документи зберігаються в окремій частині документосховища, вхід до якої постійно закритий. Доступ до цих документів має чітко визначене коло співробітників президентської бібліотеки.

При затвердженні проекту президентської бібліотеки велика увага приділяється проектуванню не лише документосховищ, а й читальних залів. Розташування читальних залів має певний вплив і на збереження документів. Адміністрація президентської бібліотеки має забезпечити не лише зручне користування дослідників документами і матеріалами фонду, а й врахувати питання збереження документів та їх безпеку під час користування ними дослідників.

Особливо гостро питання збереження документів постають у тих бібліотеках, які роз-

міщені у реконструйованих будівлях (садибах президента, будівлях, які раніше не призначалися для зберігання і використання бібліотечно-архівних документів). У цих приміщеннях адміністрацією президентської бібліотеки організуються спеціальні заходи, пов'язані з реконструкцією будинку і раціональним використанням їх площі з метою організації збереження документів.

Систематично президентською бібліотекою проводиться інвентаризація музейних експонатів. У бібліотеці виділяється фонд особливо цінних експонатів, які проходять щорічну інвентаризацію. Інша частина експонатів (ті, що мають меншу цінність) інвентаризується поетапно: щорічно встановлюється перелік тих малоцінних експонатів, які будуть інвентаризуватися у поточному році. Таким чином, інвентаризація музейних експонатів проводиться щорічно для високоцінних документів і поетапно для малоцінних.

Наступним напрямом роботи щодо збереження є організація реставрації документів, які вже пошкоджені або мають тенденцію до пошкодження: в музеї постійно проводиться робота з реставрування експонатів. Адміністрацією президентської бібліотеки встановлюються пріоритети щодо організації реставрації документів.

Інколи експонати музею певної президентської бібліотеки запозичуються іншими президентськими бібліотеками або подібними установами для доповнення власних виставок. Документи і матеріали музею президентської бібліотеки можуть бути запозичені іншим установам лише з метою організації останніми виставок. Надавати документи в тимчасове користування директор президентської бібліотеки може лише на основі договору, і лише тим установам та закладам, які можуть забезпечити необхідні умови зберігання і безпеки цих документів. Документи передаються у тимчасове користування на чітко визначений у договорі строк. При наданні такого дозволу враховується те, з якою метою будуть виставлені експонати; на яку кількість відвідувачів розрахована виставка тощо. Врахування таких факторів дає уявлення про доцільність витрат та ступінь ризику при передачі документів.

При організації передачі документів музею президентської бібліотеки для експонування в інших установах та закладах визначаються фізичні можливості цих установ для організації виставки: професійний штат співробітників такої установи; безпечні приміщення для експонування, технічні умови зберігання і експонування документів на виставці. Тільки при позитивному вирішенні усіх вищезазначених пи-

тань підписується договір про передачу документів музею президентської бібліотеки у тимчасове користування іншим установам із зазначенням позицій:

- ◆ приміщення, в якому буде організовано виставку, має бути обладнане відповідною протипожежною та охоронною системами, 24-годинною службовою охороною та надійною сигналізаційною системою;
- ◆ експонати мають опрацьовуватися лише співробітниками того закладу, з яким укладено договір, його акредитованими представниками або співробітниками Національного управління архівів та документації (NARA);
- ◆ установою-позичальником не будуть копіюватися, реставруватися ці експонати без дозволу представників президентської бібліотеки;
- ◆ установа-позичальник не має права на передачу запозичених експонатів в інші установи або у приватне користування;
- ◆ експонати на виставці мають бути представлені для огляду у спеціально пристосованих для цих цілей шафах, які закривають прямий доступ до документів;
- ◆ документи і матеріали, які експонуватимуться, мають бути захищені від прямих променів сонця, не можуть бути сфотографовані з використанням будь-яких фотографічних засобів, спеціально не призначених для фотографування музейних експонатів;
- ◆ співробітники президентської бібліотеки, в якій запозичені документи, мають обстежити заздалегідь умови експонування документів і матеріалів на виставці;
- ◆ запозичені експонати страхуються за рахунок установи, яка взяла їх у тимчасове користування;
- ◆ час перебування документів в іншій установі чітко визначається [48].

Така сувора система запозичення документів і матеріалів президентської бібліотеки відповідає основним функціям Президентських бібліотек — зберегти зібрання президентської бібліотеки і якомога ширше його представити громадськості з освітньою і пропагандистською метою.

Музей президентської бібліотеки і особливо його виставкова частина відповідно до вимог щодо збереження документів розташовується у просторах, не заставлених меблями приміщення, де можливий перегляд усіх ліній. Експонати виставки розміщуються у спеціально пристосованих розбірних або пластмасових шафах. Природне освітлення має бути обов'яз-

ково фільтроване (виставкове приміщення має бути обладнано фільтрами денного освітлення) з метою запобігання пошкодженню документів ультрафіолетовим промінням. Освітлювальні прилади розташовуються на відстані від документів з метою запобігання підвищенню температури цих документів і їх пошкодженню.

Відділ бібліотеки, який першим приймає документи до президентської бібліотеки, обладнується охоронною системою, оскільки нові документи у цьому відділі зберігаються певний час, поки вони не пройдуть первинне опрацювання та облік. У такому приміщенні, як правило, існує лабораторія, яка займається дезінфекцією та обезпилюванням тих документів, які щойно надійшли. Ці заходи вживаються з метою запобігання попаданню бактерій та пилу на ті документи, які вже знаходяться у документосховищі.

Важливим елементом президентської бібліотеки є аудіовізуальна лабораторія. Мета такої лабораторії — відтворення копій документів на аудіовізуальні та машинозчитувані документи та виготовлення мікроформ. Функціонування такої лабораторії — це один з елементів політики збереження фондів президентської бібліотеки. У цьому підрозділі оригінали документів перебувають певний час, тому при обладнанні її забезпечується функціонування охоронної, протипожежної та сейсмічної систем.

У кожній президентській бібліотеці є приміщення для підготовки виставок та реставрації музейних експонатів із зібрання. Таке приміщення традиційно складається з трьох кімнат:

- ❖ виробничого цеху для зборки виставкових стелажів та реставрації музейних експонатів; студія для заключних робіт з організації виставки, макетів, робіт, які вже відреставровані (для огляду їх замовниками);
- ❖ кімнати для збереження вогнебезпечних матеріалів, які використовуються в реставраційних роботах (фарби, деревина, інші хімічні засоби); в цьому ж приміщенні розташовуються також лабораторії, в яких проводиться чистка, герметизація, зняття іржі, виведення бруду з документів і матеріалів зібрання;
- ❖ кімната для копіювання документів різними технічними засобами [47, 48].

Таким чином, робота зі збереження фонду президентської бібліотеки ведеться не лише при організації постійного зберігання документів, а й тимчасового зберігання з метою реставрування, копіювання та підготовки документів до виставок.

Організація збереження документного фонду президентської бібліотеки — це організація

збереження наукової та культурної спадщини американського народу, тому в цій роботі широко використовуються найновітніші технології збереження документів на різних носіях інформації.

Президентські бібліотеки США визнані в цій країні як ефективна форма організації президентських документів. Ця система має ряд позитивних аспектів збереження і використання такого роду документів; вона увібрала в себе характерні риси організації архівних документів, які притаманні архівній справі в США. Однак окремі аспекти технології формування фондів президентських бібліотек можуть бути використані в організації і збереженні національної документної спадщини в інших країнах.

1. Американские президенты: 41 исторический портрет от Джорджа Вашингтона до Билла Клинтона. — Ростов-на-Дону : Феникс, 1997. — 640 с.

2. Берг М. П. Устная история в Соединенных Штатах // Новая и новейшая история. — 1976. — № 6. — С. 213—215.

3. Берк Френк. Национальный архив и управление документацией в США // Советские архивы. — 1988. — № 3. — С. 92—101.

4. Быкова Л. А., Леонтьева О. Г. Организация доступа к архивным документам в США // Отечественные архивы. — 1998. — № 6. — С. 102—109.

5. Волкова Т. С. Федеральный закон США «О свободе информации» и архивы // Вестник архивиста. — 1997. — № 3. — С. 91—104.

6. Гарбузов В. Н. Президентские библиотеки // США—Канада: Экономика. Политика. Культура. — 1999. — № 5. — С. 119—127.

7. Джексопс Р. Рассекречивание документов в США: история, принципы и методика // Вестник архивиста. — 1994. — № 1—2. — С. 65—71.

8. Кузнецова Н. П. «Устная история» в практике зарубежных архивов и научных учреждений // Советские архивы. — 1980. — № 1. — С. 73—76.

9. Мурашова З. С. По архивам Соединенных Штатов Америки // Советские архивы. — 1966. — № 4. — С. 110—112.

10. Мурашова З. С. Современная организация документов в США // Советские архивы. — 1968. — № 1. — С. 80—83.

11. Научно-информационное обеспечение аппарата президента и правоохранительных органов США / РАН; Институт научной информации по общественным наукам. — М., 1990. — 77 с.

12. Орлов В. Н. Личные архивы президентов // США: Экономика. Политика. Идеология. — 1987. — № 8. — С. 116—125.

13. Релея Г. Доступ до урядової інформації: права та обмеження: Пер. з англ. / Програма сприяння парламентам України. — К., 1999. — 11 с.

14. Старостин Е. В. Зарубежное архивоведение: проблемы истории, теории и методологии. — М., 1997. — С. 114—127.

15. Старостин Е. В., Кабочкина Т. С. Президентские библиотеки в системе архивной службы США // Советские архивы. — 1978. — № 6. — С. 78—86.

16. Тишков В. А. К вопросу о доступности архивных документов в США // Советские архивы. — 1983. — № 4. — С. 71—80.
17. Уайсбергер Б. Президентские библиотеки-архивы — достояние всех // Америка. — 1972. — № 187. — С. 26—32.
18. Уолек У. Обзор американской архивной действительности // Вестник архивиста. — 1994. — № 6(24). — С. 33—41.
19. Фурсенко А. А. Библиотека Президента США Линдона Б. Джонсона // Вспомогательные исторические дисциплины. Вып. XVI. — Л., 1985. — С. 317—328.
20. Baum Willa. Transcribing and Editing Oral History. — American Association for State and Local History, 1977. — 127 p.
21. Bush presidential library to open in Texas // American History. — Nov/Dec 1997. — Vol. 32, Is. 5. — P. 6.
22. Bonds for Clinton library // American Libraries. — May 1998. — Vol. 29, Is. 5. — P. 26.
23. Bowker R. American Library Directory. 1993—94. — Vol. 1, 2. — New Jersey, 1995. — 1225 p., 1265 p.
24. Clinton, William J. Remarks at the dedication of the George Bush Presidential Library in College Station // Weekly Compilation of Presidential Documents. — 1997. — Vol. 33, Is. 45. — P. 1741—1744.
25. Directory of Special Libraries and Information Centers. 1988. — Vol. 1. Part 2. / Gale Research Company, Book Tower. — Detroit, Michigan, 1988. — P. 1508—1509.
26. Dellenbach D. The Ronald Reagan Presidential Library // Government Information Quarterly. — 1994. — Vol. 11. — № 1. — P. 23—36.
27. Dwight Eisenhower Library // [Electronic resours]. — Way of access: URL: <http://www.eisenhower.utexas.edu/contents.htm>. The title from the screen.
28. Easton R. Resource and research in the Hoover Institute and Library. Collection // American Archivist. — 1955. — Vol. 18. — № 2. — P. 141—150.
29. Friends boost Bush Presidential Library // American Libraries. — Jul/Aug 1995. — Vol. 26, Is. 7. — P. 626.
30. Giglio J. Past frustrations and new opportunities: Researching the Kennedy presidency at the Kennedy library // Presidential Studies Quarterly. — 1992. — Vol. 22, Is. 2. — P. 371—380.
31. General Information for All Researchers on Using the Historical Resource of the Herbert Hoover Presidential Library // [Electronic resours]. — Way of access: URL: <http://hoover.nara.gov/research/index.htm>. The title from the screen.
32. Historical Materials in the Herbert Hoover Presidential Library. — West Branch, Iowa, 1996. — 53 p.
33. Historical Materials in the John Fitzgerald Kennedy Library. — Boston, Massachusetts, 1993. — 154 p.
34. Historical Materials in the Dwight Eisenhower Library. — Abilene, Kansas, 1997. — 99 p.
35. Historical Materials in the Gerald R. Ford Library. — Ann-Arbor, 1997. — 95 p.
36. Historical Materials in the Lindon Baines Johnson Library. — Austin, Texas, 1988. — 121 p.
37. History of the Gerald R. Ford Library and Museum // [Electronic resours]. — Way of access: URL: <http://www.ford.utexas.edu/library/listubj.htm>. The title from the screen.
38. Horrocks D. Access and Accessibility at the Gerald R. Ford Library // Government Information Quarterly. — 1994. — Vol. 11. — № 1. — P. 47—66.
39. Jones H. G. Presidential Libraries: Is There a Case for National Presidential Library? // American Archivist. — 1975. — Vol. 38. — № 3. — P. 325—329.
40. Lloyd Dawid D. The Harry S. Truman Library // American Archivist. — 1955. — Vol. 18. — № 2. — P. 99—110.
41. Naulty S. Creating an Archives at the Richard Nixon Library and Birthplace // Government Information Quarterly. — 1994. — Vol. 11. — № 1. — P. 37—46.
42. Neuschander J. Oral History and the Law. — Oral History Association, 1993. — 53 p.
43. National Archives and Records Administration [Electronic resours]. — Way of access: URL: <http://www.nara.gov/president/overview.html>. The title from the screen.
44. Oral History and Archivist: Some Questions to Ask. The Committee on Oral History of the SAA // American Archivist. — 1973. — Vol. 36. — № 3. — P. 361—370.
45. Parachin V., Reider M. 8 presidents' libraries you can visit // Good Housekeeping. — Feb 1995. — Vol. 220, Is. 2. — P. 174—179.
46. Presidential Libraries of the National Archives and Records Administration // [Electronic resours]. — Way of access: URL: <http://www.nara.gov/nara/president/overview.htm>. The title from the screen.
47. President Libraries Manual / National Archives and Records Administration. — Washington, 1985. — 73 p.
48. Program Statement for a New Library / Office of Presidential Libraries' — FY, 1995. — 56 p.
49. Relyea H. The Federal Presidential Library System // Government Information Quarterly. — 1994. — Vol. 11. — № 1. — P. 7—22.
50. Ritchie D. Oral History / Twayne Publishers. — New York, 1995. — 265 p.
51. Symposium on Presidential Libraries // Government Information Quarterly. — Vol. 11.—1994. — № 1. — P. 7—72.
52. Schick F. Records of the Presidency: Presidential Papers and Libraries from Washington to Reagan. — Oryx Press, 1989. — 234 p.
53. Schewe D. The Jimmi Carter Library: An Update // Government Information Quarterly. — 1994. — Vol. 11. — № 1. — P. 67—72.
54. Seligman J. A «wonderful» life on display at the Bush library // Newsweek. — 11/17/97. — Vol. 130, Is. 20. — P. 102.
55. St. Lifer E., Rogers M. Nixon library gets it all // Library Journal. — 1994. — Vol. 119. — P. 16.
56. St. Lifer E., Rogers M. Clinton Library proceeding // Library Journal. — 1998. — Vol. 123, Is. 15. — P. 23.
57. Thompson P. The Voice of the Past: Oral History. — New York: Oxford University Press, 1988. — 257 p.
58. US Code: Title 44 — Public Printing and Documents. Chapter 22 — Presidential Records. [Electronic resours]. — Way of access: URL: <http://www4.law.cornell.edu/uscode/44/22.text.html>. The title from the screen.
59. US Code: Title 44 — Public Printing and Documents.

Chapter 21 — National Archives and Records Administration. Sec. 2112 — Presidential archival depository. [Electronic resours]. — Way of access: URL: <http://www.law.cornell.edu/uscode/44/21.text.html>. The title from the screen.

60. Velt F. Presidential Libraries and Collections. — Greenwood Press, 1987. — 145 p.

61. Wayne C. Gr. Presidential Libraries: a new feature of the archival system of USA // The Indian archives. — 1957. — Vol. 11. — № 1—2. — P. 1—2.

62. Weisberger B. The paper Trust // American Heritage. — 1977. — Vol. 22. — № 3. — P. 41.

63. Waldo G. Leland. The creation of the Franklin D. Roosevelt Library: a Personal narrative // American Archivist. — 1955. — Vol. 18. — № 1. — P. 18—21.

64. Wilson, Don W. Presidential libraries: Developing to maturity // Presidential Studies Quarterly. — 1991. — Vol. 11, Is. 4. — P. 771—780.

Система президентських бібліотек США, которая стала складываться в середине XX в., сегодня представляет собой упорядоченное собрание документов на разных носителях информации, которое отображает историю президентства, жизни и деятельности президентов США.

Структура документных фондов, элементами которой является тематически и технологически объединенные библиотечный, архивный и музейный фонды, определяется наличием документов на разных видах носителей информации. Это обуславливает направления формирования документных фондов и организацию их сохранения.

System of US Presidents libraries is developing since the middle of XX century. Today it is ordered collection of documents about history of presidentship, life and activity of US Presidents. Different types of information carriers determine structure of documents collection. The elements of documents collection are library, archives and museum holdings united on topics and technology base. This is determine directions of documents collection's development and organization of preservation.

Das System der Präsidentenbibliotheken der USA wurde in der Mitte des 20. Jh. gebildet. Heute ist es eine Dokumentarsammlung auf verschiedener Informationsträger, die Geschichte der Präsidentschaft, das Leben und Schaffen der USA-Präsidenten widerspiegelt.

Die Struktur der Dokumentarbeständen, welcher Elemente sind thematisch und technologisch vereinigten Bibliotheks-, Archiv-, und Museenbestände, enthält die Dokumente auf den verschiedenen Informationsträger. Das bedingt die Richtungen der Formierung der Dokumentarbeständen und Organisation ihrer Erhaltung.

Le système des bibliothèques présidentielles des Etats-Unis d'Amérique a été organisé au milieu du XX-e siècle, présente aujourd'hui les collections de documents et la plupart de sources d'information sont produites sous formes électroniques et sur tous les types de supports de l'information. L'article fait le point sur les fonds des bibliothèques présidentielles contemporaines touchant l'histoire de la vie et des activités des présidents américains.

La structure des fonds documentaires réunis de fonds de bibliothèques, d'archives et de musées déterminant par les documents étant donnés sur tous les types de supports de l'information et qui favorisent le développement des directions de la formation des fonds documentaires ainsi que l'organisation de leur conservation.

Презентація нових книг видавництва «Рада»

26 лютого 2002 р. о 16⁰⁰ у конференц-залі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського відбулася презентація двох видань, що вийшли друком у видавництві «Рада» за сприяння депутатів Київської міської ради: перевидання «Біблії» — першого повного україномовного Святого Письма — у перекладі П. Куліша, І. Пулюя, І. Нечуй-Левицького — та книги «Ганна Барвінок. Збірник. До 170-річчя від дня народження» (загальна редакція професора В. Шендеровського, упорядкування В. Яцюка).

Перевидання Святого Письма зберігає оригінальний текст видання 1903 р. у Відні, схваленого Британським і Заграничним Біблійним товариством, за винятком усунення помічених технічних помилок набору та варіативності написання деяких слів, що ускладнювало їх розуміння. Видавництво вдалося до вживання сучасного шрифту, звичного для сучасного читача. Біблія Куліша, Пулюя та Нечуй-Левицького, яка майже сторіччя підтримує український народ на його історичних шляхах, і надалі слугуватиме потужним джерелом духовного росту людини. Для загалу читачів

книга ця стане не лише одкровенням Письма Святого, але й відкриттям глибинних багатств щирої української мови.

Видання «Ганна Барвінок. Збірник» — це перша в незалежній Україні книга про маловідомі сторінки життя і творчої діяльності донедавна замовчуваної видатної української письменниці Ганни Барвінок (літературний псевдонім Олександри Михайлівни Білозерської-Куліш). Читач ознайомиться з вибраними оповіданнями, спогадами та листами Ганни Барвінок, довідається про її взаємини з П. Кулішем, Т. Шевченком, М. Костомаровим, І. Пулюєм, І. Шрагом. Окрім прижиттєвої та новітньої літературної критики до книги увійшли архівні матеріали та фотодокументи, що оприлюднюються вперше. У збірнику публікується каталог першої ювілейної виставки «Ганна Барвінок: життя і творчість», яка експонувалась у Державному музеї Тараса Шевченка, та матеріали до її бібліографії.

Презентацію нових видань здійснено за сприяння Київської міської ради, Міжнародного Енциклопедичного бюро з фізики та видавництва «Рада».